

4. Buziás-Lugos környéke.

(Jelentés az 1885. évi részletes földtani felvételtől.)

HALAVÁTS GYULÁ-tól.

1880-ban a Lókva-hegység felvételével kezdtem meg, s azóta lépésről-lépésre haladva olykép, hogy az évenként bejárt terület közvetlen csatlakozott az előző évekéhez, — 1895. év nyarán Buziás—Lugos környékének bejárásával bevégeztem a Krassó-Szörényi Középhegység nekem osztály-részül jutott részének részletes földtani felvételét.

Az 1895. év nyarán bejártam terület D-en közvetlenül csatlakozik az 1885 és 1890—94-iki években feldolgoztam területekhez, melyeknek É-i határai képezik a mostaninak D-i, a Poganis-pataknak Vermestől egészen torkolatáig való szakasza a Ny-i, míg a Temes folyónak Priszáka—Ujlak közötti darabja K-i, illetőleg É-i határát; — s Buziás—Lugos környéken a tábornoki térképek (1 : 25,000) 23. zóna, XXV. rovat ÉNy, ÉK, DNy, DK és a 23. zóna, XXVI. rovat ÉNy, DNy, DK jelű lapjain terül el.

Az így körülsabott területen csak Buziás—Magyar-Szajos táján van némi magasabb ÉNy—DK-i irányú emelkedés, melynek legmagasabb csúcsa, a Grindu-petri Magyar-Szajosnál is csak 368 m-nyire emelkedik föl a tenger színe, míg Szilasnál a Szkamen 326 m magas. A terület többi része szeliden hullámos dombság, mely lépcsőzetesen ereszkedik le a Temes-folyónak Priszákánál 174, Ujlaknál pedig 100 m-nyire a tenger színe fölött lévő sík árterületéhez.

Vizei e területnek : javarészen jelentéktelen patakok és erek, D—É-i irányban a Temes-folyóba sietnek, melynek vizét szaporítja maga a Poganis-patak is, melybe Vermesnél szakad egy kisebb ér.

Földtani alkotásában résztvesznek :

1. Ártéri üledékek (Alluvium);
2. Babérczes sárga agyag (Diluvium);
3. Kavics (Levantei emelet);
4. Homok (Pontusi emelet);
5. Kristályos palák,

mely képződményeket a következőkben, alulról fölfelé haladó sorrendben, bővebben tárgyalni fogom.

1. A kristályos palák.

A szóban forgó területen kristályos palák alkotják azt az alacsony előhegységet, mely Magyar-Szákos és Szilas közt ÉNy—DK-i irányban terül el, s melynek legészaknyugatibb csúcsa a Szilas-hegy.

Az itt előforduló kristályos palák közvetlen folytatását képezik azoknak, melyeket 1890. évi felvételi jelentésemben Valeapaj és Duleo környékéről irtam le *, s mely ott az Aranyos-hegység trachitjaihoz támaszkodik. A Magyar-Szákos—Szilas közt elterülő kristályos pala-hegység ezek szerint nem szigethegység, miként azt a Hauer-féle átnézetes térkép feltünteti, hanem a Krassó-Szörényi Középhegységnek legészaknyugatibb csücske, mely úgy térszínileg, mint geologiailag szorosan összefügg vele.

Csillámgnájsz, pegmatit, granulit, chloritpala, amfibolit és csillámos kristályos mészkő vesz részt itt e hegység alkotásában, a kristályos palák azonban legtöbb esetben úgy el vannak mállva, hogy a vizmosásokban is jelenlétök ép csak konstatalható, és a kristályos palák alkotta területen szántóföldek, szilvások terülnek el. Csak a Vermesnél nagyobb tömegekben előforduló csillámos mészkövek tesznek e tekintetben kivételt, a Valea sztrimturá-ban meredek falakkal emelkednek égnék a csikos szürke meszek, melyeket fejtenek is. Állítólag itt barlang is van bennök, de száját én eltemetve találtam. Közéleben a *Dagmár-forrás* vize bugyog ki takaros medenczébe. E csillámos kristályos mészkövek Duleonál is előfordulnak (miként azt 1890. évi felvételi jelentésemben említettem) s ott útkavicsolás céljából fejtik.

E meszek szorosan összefüggnek a kristályos palákkal, melyek a délibb vidékeken megkülönböztetett három kristály palacsoport felső részét képviselik itt.

Kristályos paláink Magyar-Szákosnál DK-nek (hora 9) 45 fokkal-, míg Szilasnál DNy-nak (hora 15+17) 50—60 fokkal dőlnek.

2. A pontusi emelet.

Felvett területem annak a neogén öbölnek mellső részéhez tartozik, mely hosszan benyulik a Krassó-Szörényi Közép- és Határhegység közé s

* Az Aranyos-hegység ÉK-i része. (A m. kir. földtani intézet évi jelentése 1890-ről, 116. lap.).

a melyen át a Temes-folyó hömpölyög ma. De a mig az öböl déli részében a neogén korszak öregebb üledékei is fel vannak tárva, addig a szóbanforgó területen már csak felsőbb: a pontusi- és levantei emelet üledékeivel találkoztam.

A pontusi emelet az egykori part mentében Nagy-Mutnik, Zgribestye, Szkeus, Viszágh, Magyar-Szákos, Vermes, Izgár, Szilas és Szinerszeg környékén van feltárva, legtöbb helyen az általános takarót képező diluviális babérczes agyag alól buvik ki a mélyebben bevágódó völgyekben olykép, hogy a lejtő alját a pontusi emelet, míg magát a dombtetőt a diluviális babérczes agyag alkotja.

Mindezek a helyeken a pontusi emeletnek azon fiatalabb, fehér, sárga, veres színű, helyenként agyagos homokrétegei vannak meg, melyekről már előző évi jelentéseimben gyakran megemlékeztem. A mélyebb agyagos rétegek itt már nincsenek meg a felszínen. Sajnos, e területen e homokrétegek nem tartalmaznak szerves maradványokat s így korukat illetőleg innét nem sorolhatók fel paleontologiai bizonyítékokat. Tekintve azonban azt a körülményt, hogy e rétegek kőzetlen folytatásai azoknak, melyek a délibb vidékeken a pontusi korra valló fossziliákat tartalmazzák, s petrografiai kifejlődésök egyezik azokkal: kétséget nem szenvedhet, hogy itt mással, mint a pontusi kor fiatalabb üledékeivel van dolgunk.

Homokjaink Viszágnál, a Valea-czepusban nagyobb mennyiségben elmeszesedett fatörzseket tartalmaznak. Szkeusnál pedig 1—2 cm vastag lignittelek mutatkoznak. Honorison, a községtől D-re, a Valea-luponicában kútásás alkalmával 14 m^m/ mélyen 1 m vastag lignittelepre akadtak, melyet azonban a megejtett furások nem bizonyítottak be tartósnak. Végül Szinerszegnél, a község D-i házai közelében, a Valea-Diksanban nem nagy területen szintén fel vannak a pontusi emelet rétegei: élénk kék színű homok- és agyagrétegek egymással váltakozva, melyeknek fedőjében szintén lignittelep van. Állítólag itt 15—20 évvel ezelőtt egyik szomszédos gőzmalom részére aknázták is, most a patak medréből a helybeli földbirtokos szokott kizsedni annyit, amennyi cséplőgépe fűtéséhez szükséges.

3. Kavics (levantei korú?)

Felvételi területem DK-i részében, ott, hol a pontusi emelet homokos rétegei összefüggőbben jelentkeznek s jobban fel vannak tárva, földjökben mindenütt egy, többé-kevésbé vastag kavicsréteg fordul elő, oly képződmény, melyet eddig a délibb vidékeken nem tapasztaltam.

E kavicslerakodás Nagy-Mutniknál az Ohaba-vena ballejtőjén kezdődik s tovább nyomozható Zgribestye környékére, hol a pontusi homokok és

a diluvialis korú babérczes sárga agyag között jelentkezik. Tovább északnyugatnak már csak egyes elszigetelt foltokban van meg a diluviális agyag alatt. Jelesen Ebendorfnál a község átellenében a Sevuka-patak bal lejtőjében s az ebendorfi erdőben; Dragomerestyénél magában a községben s átellenben a Valea-Szkeus ballejtőjében; Oloságnál az olosági erdőben; Honorisnál magának a községnek a völgy két oldalán épült házai közt; Magyar-Szákostól ÉK-re ott, hol a magyar-szákos—lugosi út a Czinkapatakot metszi, mind a két lejtőben; Daruvártól D-re a Valea-diksánban; Szinerszegtől D-re ugyan e patak völgyének lejtőjében az urasági major átellenében, s a községtől K-re a Trucka-pusztá alatt a völgyület mindkét lejtőjében. Mind e pontok annak az egykori folyamnak irányát jelzik, mely ágyában s árterén e kavicsokat lerakta, s a mely irány Buziásnak tart.

Sajnos! e kavicsokban mitsem találtam, s így korát illetőleg paleontologiai bizonyítékokra nem támaszkodhatok. Sztratigrafiai helyezkedése azonban azt bizonyítja, hogy a pontusi kornál fiatalabb, a diluvialis kornál pedig idősebb képződmény, vagyis, hogy tán levantei korú lehet. Azok után az adatok után, melyek mind sűrűbben bizonyítják azt, hogy hazánk altalajának összetételében a levantei kor üledékei is részt vesznek, bajos elképzelni, hogy e kor nyomot ne hagyott volna a nagy neogén medencze egykori partjain. S tényleg itt mind gyakoriabban találkozunk olyan kavicsokkal, melyeknek sztratigrafiai helyezkedése egyezik a tárgyalás alatt levő kavicsokkal s mindig az édesvizből képződött levantei emeletre emlékeztetnek engem. Ily viszonyok közt tán nem követek el nagy hibát, ha egyelőre (bár ?jellel) kavicsainkat a levantei kor képviselőjének tekintem.

4. A diluvium.

Ezt a kort felvételi területemen az a sárga, babérczet és márgakonkréziókat tartalmazó szivós agyag képviseli, mely a Krassó-Szörényi Középhegység K-i lejtőjének aljában nagy területeket borít s melyről előző évi felvételi jelentéseimben többször megemlékeztem. Lugos—Buziás környékén is ez a babérczes agyag képezi az általános takarót, mely alól a mélyebben bevágódó völgyekben az idősebb képződmények ki-ki bukna. Kivételt ez alól csak a Magyar-Szákos és Szilas között elterülő kristályos pala alkotta hegység képez, mely magasabbra emelkedik föl, mint a menynyire a babérczes agyag nyúlik fel, bár itt még vannak 250 m magas pontok is, melyet a diluvium fed.

A szóban forgó terület délibb részeiben még találkoznak olyan helyek, hol a diluvialis babérczes agyag elszigetelt foltokban a pontusi homok fedőjében, a dombok tetején jelenik meg, mint az egykori takaró vissza-

maradt részletei, melyeket az erózió még nem távolított el; — de észak felé csakhamar felszínes elterjedése összefüggő, s még tovább É-ra már ez dominálja a felszínt, lépcsőzetesen ereszkedvén le a Temes-folyó sík árterére, melyből a diluvium még mindig elég magas s meredek partokkal élesen emelkedik ki.

5. Az alluvium.

A jelenkor képződményeit területemen a Temes-folyó s a balparton beléje ömlő patakok árterein lerakódott ártéri üledékek alkotják.

A Temes-folyónak priszáka—ujlaki szakasza egyuttal felvételi területem határát képezvén, itt csak a balparti részről lehet szó. A Krassószörényi Középhegységet K-ről határoló Temes Priszáka, Kavarán-Szakul, Zsena, Gavosdia, Lugos táján DK—ÉNy-i irányban folyik széles, termékeny talajú árterén. Itt még rohanó hegyi folyó jellegű, mely ágyában még kavicsot rak le, árterén pedig áradás alkalmával homokos, agyagos iszapot. Lugoson túl hirtelen Ny-nak kanyarodik s nagy ivben folytatja útját Zsabár, Ohaba-Forgács, Fikatár, Hittyiás, Dragsina, Ujlak mellett s azon túl DNy-i irányban folyik.

A balparton beléje a következő patakok szaporítják vizét: a Vena-szekancska, Kavaránnál; a Zgribestyenél eredő Sudrias-patak, és az Eben-dornál eredő Sevuka-patak Gavosdiánál; a Szkeusnál eredő Szudrias-patak Lugosnál; a Remete-Poganisnál eredő Vena-patak; s a Csuka-patak Boldurnál; a Magyar-Szákosnál eredő Diksán-patak Ohaba-Forgácsnál; a Buziás környékén eredő Surgány-patak Dragsinánál szakad a Temesbe. Mind e patakok a pontusi homokok területén kezdődnek D—É-i irányu széles, de nem mély völgyekben vezetik le az eső és hólet. Ujlaknál végül a felvett terület Ny-i határát képező Poganis-patak torkollik, melybe a jobbparton szintén szakad néhány jelentéktlenebb ér.